

*Bernard Łukańko*

Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa

b.lukanko@inp.pan.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3637-5395>

## Uprawnienie sądu do uzyskania informacji objętych tajemnicą bankową w sprawie o zachówek (cz. 2)

<http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2022.032>

### 1. Wstęp

W pierwszej części opracowania zostały przedstawione stanowiska orzecznictwa i doktryny dotyczące uprawnienia sądu do uzyskania informacji objętych tajemnicą bankową w sprawie o zachówek, a także poglądy na temat interpretacji przepisów dotyczących wyjątków od tajemnicy bankowej odnoszących się do zagadnień regulowanych przez prawo cywilne. Omówiono także stanowiska orzecznictwa i piśmiennictwa prawniczego w sprawie możliwości zrównania – w określonych okolicznościach – uprawnień spadkobierców i uprawnionych do zachowku. W drugiej części opracowania została przedstawiona propozycja własna rozwiązania badanego problemu.

## 2. Pojęcie postępowania spadkowego

### 2.1. Wykładnia gramatyczna i systemowa

Analiza prawna dotycząca badanego zagadnienia prowadzi w pierwszym rzędzie<sup>1</sup> do konieczności sięgnięcia do wykładni pojęcia postępowania spadkowego. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że tam, gdzie dana dziedzina prawa posługuje się pojęciami zaczerpniętymi z innych dziedzin prawa, należy sięgać do wykładni tych przepisów dotyczących danej instytucji stosowanej w owych innych dziedzinach<sup>2</sup>. Pogląd ten aprobowany jest także w doktry-

---

<sup>1</sup> Interesujący pogląd na gruncie art. 6 ust. 2 ustawy Prawo bankowe z 1975 r. (Dz.U. Nr 20, poz. 108), mogący prowadzić do zakwalifikowania „sprawy o zachówek” jako „sprawy o alimenty lub o rentę o charakterze alimentacyjnym”, wyraził R. Marek w artykule *Niektóre problemy tajemnicy bankowej w świetle praktyki*, „Palestra” 1977, nr 1, s. 12 i n. Ustawa Prawo bankowe z 1975 r. przewidywała, podobnie jak art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. d ustawy Prawo bankowe z 1997 r., że jedną z kategorii spraw, w których sąd może żądać informacji dotyczących wkładów oszczędnościowych, są sprawy o alimenty oraz o renty o charakterze alimentacyjnym. Wydaje się jednak, że należy podzielić pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 13 lutego 1975 r., III CZP 91/74, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna” 1976, nr 1, poz. 6, w którym podkreślono: „w świetle obowiązujących przepisów roszczenie o zachówek, aczkolwiek przysługuje tylko wąskiemu gronu najbliższych spadkodawcy osób, nie ma charakteru roszczenia alimentacyjnego *sensu largo*. Przysługuje ono bowiem uprawnionym osobom bez względu na ich sytuację materialną i osobistą, wystarczającą zaś przesłankę uzasadniającą roszczenie tych osób o zachówek stanowi jedynie fakt nieotrzymania od spadkodawcy w drodze darowizny albo rozporządzenia testamentowego określonej korzyści majątkowej. Trwała niezdolność do pracy i małoletniość uprawnionego do zachowku mają znaczenie jedynie dla określenia wysokości zachowku (art. 991 § 1 k.c.), natomiast są bez znaczenia dla samej zasady roszczenia o zachówek”. Roszczenie z tytułu zachowku nie może być w konsekwencji zakwalifikowane jako „sprawa o alimenty lub o rentę o charakterze alimentacyjnym” w rozumieniu art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. d ustawy Prawo bankowe.

<sup>2</sup> Wyrok SN z dnia 25 lutego 1998 r., III RN 117/97, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1999, z. 4 poz. 75 – odnośnie do wykładni pojęcia „w drodze spadku” w rozumieniu art. 1 ust. 1 ustawy o podatku od spadków i darowizn (tekst jednolity: Dz.U. z 1997 r. Nr 16, poz. 89 ze zm.). Sąd Najwyższy przyjął, że zasadne jest przy wykładni tego pojęcia na gruncie prawa podatkowego, będącego odrębną dyscypliną prawa i cechującego się pewną autonomią, sięgnięcie do wykładni stosowanej na gruncie prawa spadkowego.

nie prawniczej<sup>3</sup>. W pierwszym rzędzie trzeba zatem sięgnąć do wykładni pojęcia postępowania spadkowego na gruncie postępowania cywilnego<sup>4</sup>. Pojęcie postępowania spadkowego zostało wyraźnie wymienione w art. 627 k.p.c.

Do katalogu spraw wymienionych w dziale IV tytule II księgi II k.p.c. nie należy jednak postępowanie dotyczące zachowku. Dochodzenie zachowku następuje bowiem zgodnie z art. 13 k.p.c. w procesie<sup>5</sup> w drodze powództwa. Kodeks postępowania cywilnego nie przewiduje możliwości dochodzenia zachowku w postępowaniu o dział spadku<sup>6</sup>, czyli w postępowaniu nieprocesowym<sup>7</sup>.

<sup>3</sup> R. Mastalski, *Glosa do wyroku SN z 25 lutego 1998 r., III RN 117/97*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1999, nr 4, poz. 75.

<sup>4</sup> Odmienny pogląd na gruncie kontrowersji dotyczących opodatkowania zachowku wyraził Naczelny Sąd Administracyjny w przywołanej już powyżej uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 29 maja 2000 r., FPS 2/00, „Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego” 2001, nr 1, poz. 2. Zdaniem tego sądu wykładnia językowa musi być dokonana z punktu widzenia przeciętnego odbiorcy. W tym wypadku przeciętny odbiorca pod przez pojęciem postępowania spadkowego będzie rozumiał wszystkie postępowania przed sądem cywilnym dotyczące instytucji uregulowanych w księdze IV Kodeksu cywilnego: Spadki. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 4 stycznia 2001 r., III ZP 26/00, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy” 2001, nr 14, poz. 455, trafnie przyjął, że „wykładnia Sądu Najwyższego wcale nie przedstawia się tak, że wyniki metody językowej pozostają w sprzeczności z analizą systemową i funkcjonalną. Jest bowiem raczej tak, że wszystkie sposoby wykładni pozostają ze sobą w zgodzie”. Trudno bowiem na gruncie spójnego systemu prawnego przyznawać tym samym pojęciom różnorakie znaczenia, jeśli nie ma ku temu szczególnego uzasadnienia. Uzasadnienie nadania odmiennej treści jednakowym pojęciom w różnych ustawach może jednak wynikać np. z wykładni celowościowej i systemowej.

<sup>5</sup> Także inne „sprawy spadkowe” są rozpoznawane w postępowaniu procesowym. Sprawą taką jest np. żądanie uznania spadkodawcy za niegodnego – uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 26 lutego 1968 r., III CZP 101/67, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych” 1968, nr 12, poz. 203.

<sup>6</sup> C. Tabęcki, *Zachówek według Kodeksu Cywilnego*, „Nowe Prawo” 1965, nr 10, s. 1132. Sąd Najwyższy na gruncie obecnego k.p.c. w postanowieniu z dnia 31 sierpnia 1966 r., III CR 156/66, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych” 1967, nr 2, poz. 35, wykluczył możliwość rozstrzygania sprawy o zachówek w postępowaniu działowym. W uzasadnieniu Sąd Najwyższy wskazał, że w sprawie o zachówek art. 686 k.p.c. nie wprowadza wyjątku od rozpoznawania sprawy w procesie (art. 13 § 1 k.p.c.). Aprobata dla tego stanowiska wyraził J. Gwiazdomorski w *Głosie do wyroku SN z 10 V 1967 r., III CZP 31/67*, „Nowe Prawo” 1968, nr 6, s. 1036 i n.

<sup>7</sup> Odmienna regulacja istniała na gruncie art. 151 § 1 dekretu z dnia 8 li-

Należy także zauważyć, że Kodeks cywilny nie posługuje się pojęciem spadkobiercy koniecznego<sup>8</sup>, które znane było poprzednio obowiązującemu dekretowi Prawo spadkowe z 1946 r.<sup>9</sup> Jednak nawet na gruncie ówczesnej regulacji określającej uprawnionego do zachowku mianem „spadkobiercy koniecznego”<sup>10</sup> przyjmowano, że nie jest on spadkobiercą właściwym. Sąd Najwyższy<sup>11</sup> wskazał, że spadkobierca konieczny nie jest spadkobiercą, „któremu spadek przypada”, ani też nie bierze udziału w spadku w pewnej wysokości, lecz ma tylko roszczenie do spadkobierców powołanych do spadku o wypłacenie mu sumy pieniężnej stanowiącej cały jego zachówek lub potrzebnej do uzupełnienia zachowku. Roszczenie o zachówek należy do długów spadkowych. Sąd Najwyższy podkreślił w tym orzeczeniu, że w postanowieniu o stwierdzeniu praw do spadku sąd nie tylko nie ma obowiązku, ale nawet nie ma prawa wymieniać uprawnionego do zachowku jako spadkobiercy, któremu spadek przypada. Pogląd ten zachował swoją aktualność także po wejściu

---

stopada 1946 r. o postępowaniu spadkowym (Dz.U. z 1946 r. Nr 63, poz. 346 ze zm.). Rozwiązanie to spotkało się jednak z krytyką J. Gwiazdomorskiego (J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1959, s. 232–233) i nie zostało przejęte na gruncie k.p.c.

<sup>8</sup> Pojęcie to jest natomiast stosowane w orzecznictwie – por. uchwałę składu siedmiu sędziów NSA z dnia 29 maja 2000 r., FPS 2/00, „Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego” 2001, nr 1, poz. 2.

<sup>9</sup> Art. 151 dekretu z dnia 8 października 1946 r. – Prawo spadkowe (Dz.U. z 1946 r. Nr 60, poz. 328).

<sup>10</sup> Pojęciem tym posługuje się także austriacki kodeks cywilny (dalej: ABGB) – por. § 764 ABGB: *Noterbe*, mimo że uprawnionemu przysługuje zachówek *Pflichtteil*, a nie udział w spadku w postaci rezerwy.

<sup>11</sup> Orzeczenie SN z dnia 27 czerwca 1950 r., ŁC 649/50, „Przegląd Notarialny” 1950, nr 11–12, s. 515. A. Baziński, *Prawo spadkowe. Komentarz*, Łódź 1948, s. 284, stwierdził: „Spadkobiercy konieczni nie są dziedzicami w rozumieniu art. 4, są jednak spadkobiercami, i to takimi, którym prawo zastrzega pewną część wartości spadku bez względu na to, w jaki sposób spadkodawca rozporządził swym majątkiem na wypadek śmierci, a nawet mającymi uprawnienia do obliczenia ich zachowku w sposób dla nich korzystny, bo z doliczeniem wartości przysporzeń podlegających obowiązkowi wyrównania”. Pogląd ten nie jest w pełni przekonujący. Wydaje się, że w pierwszej części rozważań autor myli zachówek z rezerwą. Spadkobierca bowiem nabywa spadek z chwilą otwarcia spadku. Uprawniony do zachowku uzyskuje jedynie (także w tej chwili) roszczenie przeciwko spadkobiercy.

w życie k.c.<sup>12</sup> Dlatego trafna była rezygnacja przez ustawodawcę z użycia w Kodeksie cywilnym pojęcia spadkobiercy koniecznego na rzecz pojęcia uprawnionego do zachowku – art. 991 § 2 k.c.

Jeżeli ustawodawca decyduje się na wprowadzenie instytucji chroniących członków rodziny przed przesadną swobodą spadkodawcy, może wybrać pomiędzy dwoma zasadniczymi rozwiązaniami: systemem rezerwy<sup>13</sup> (znanym m.in. prawu francuskiemu) i systemem zachowku<sup>14</sup>.

*De lege lata*<sup>15</sup> w prawie polskim przyjęto system zachowku. W systemie tym, znanym także m.in. prawu niemieckiemu<sup>16</sup> i austriackiemu<sup>17</sup>, uprawnieni nie otrzymują należących do spadku przedmiotów, a jedynie pewną sumę pieniężną. Wadą tego systemu jest m.in. ryzyko zaniżenia wartości spadku<sup>18</sup>.

Gdyby w polskim systemie prawnym obowiązywał system rezerwy, niewątpliwie uprawniony byłby spadkobiercą koniecznym we właściwym rozumieniu tego pojęcia<sup>19</sup>, a kwestie dotyczące jego uprawnień byłyby rozpatrywane w postępowaniu spadkowym w rozumieniu art. 627 i n. k.p.c. Okoliczność, że roszczenie o zachówek rozpoznawane jest w procesie i nie może być zakwalifikowane pod pojęcie postępowania spadkowego w rozumieniu art. 627 k.p.c., przemawia przeciwko subsumpcji takiego procesu pod pojęcie po-

<sup>12</sup> J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1968, s. 314.

<sup>13</sup> Por. uchwałę SN z dnia 20 maja 1968 r., III CZP 34/68, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych” 1969, nr 1, poz. 11, dotyczącą Kodeksu Napoleona.

<sup>14</sup> J.S. Piątkowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 217–218.

<sup>15</sup> Por. co do postulatów *de lege ferenda* M.A. Zachariasiewicz, *Zachówek czy rezerwa? Głos w dyskusji*, „Rejent” 2006, nr 2, s. 180 i n.

<sup>16</sup> *Pflichtteil* – § 2303 niemieckiego kodeksu cywilnego (dalej: BGB).

<sup>17</sup> Art. 762–796 ABGB.

<sup>18</sup> J. Rezmer, *Zakres związanej z zachowkiem odpowiedzialności spadkobiercy*, Toruń 2002, s. 12.

<sup>19</sup> Jak wykazano powyżej, użycie zwrotu „spadkobierca konieczny” na gruncie dekretu Prawo spadkowe nie było trafne, gdyż osobie tej przysługiwało roszczenie o zachówek, a nie prawo do rezerwy (spadku w naturze). Dlatego trafne jest powołane powyżej orzeczenie SN z dnia 27 czerwca 1950 r., ŁC 646/50.

stępowania spadkowego w rozumieniu art. 105 ust. 1 pkt. 2 lit. d ustawy Prawo bankowe. Przeciwno takiej subsumpcji przemawia także dominujący pogląd doktryny i stanowisko orzecznictwa, które opowiada się za zamkniętym charakterem katalogu wyjątków od tajemnicy bankowej określonych w art. 105 Prawa bankowego i za restrykcyjną wykładnią wymienionych tam wyjątków.

Należy pamiętać, że uprawnionemu do zachowku, w razie sporu co do wartości spadku, przysługuje prawo do złożenia wniosku o wyjawienie przedmiotów spadkowych według procedury określonej w art. 655 § 1 k.p.c. Wniosek o wyjawienie przedmiotów spadkowych może złożyć spadkobierca, wykonawca testamentu oraz wierzyciel spadku, a więc każda osoba, która ma w stosunku do spadku roszczenia przewidziane w art. 922 § 3 k.c.<sup>20</sup> Bezsprzecznie do długów spadkowych, o których mowa w art. 922 § 3 k.c., należy obowiązek zaspokojenia roszczenia o zachówek<sup>21</sup>. Uprawniony do zachowku nie jest więc pozbawiony możliwości uzyskania od spadkobiercy informacji o stanie rachunków bankowych<sup>22</sup> spadko-

---

<sup>20</sup> J. Gudowski, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, red. T. Erciński, Warszawa 2021, art. 655, uwaga 2.

<sup>21</sup> M. Pazdan, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021, art. 922, Nb 59.

<sup>22</sup> Wiedzą o stanie rachunków powinni, co do zasady, dysponować spadkobiercy. Należy bowiem przypomnieć, że obowiązujący od 1 lipca 2016 r. art. 59a ust. 1 ustawy Prawo bankowe przewiduje rozwiązanie umowy rachunku bankowego z dniem śmierci posiadacza tego rachunku. W poprzednim stanie prawnym umowa ta była kontynuowana, a w miejsce zmarłego posiadacza wstępowała spadkobiercy (por. T. Czech, *Rozwiązanie umowy rachunku bankowego w wyniku śmierci posiadacza*, „Monitor Prawa Bankowego” 2016, nr 10, s. 46 i n.). Art. 59a ust. 4 ustawy Prawo bankowe przewiduje jednak fikcję prawną dalszego utrzymania w całości stosunku prawnego do chwili wypłaty znajdujących się na rachunku środków. Oznacza to, że także po 1 lipca 2016 r. w miejsce zmarłego posiadacza rachunku wstępują spadkobiercy, a bank zobowiązany jest przekazać im informacje dotyczące rachunku i co oczywiste wobec spadkobierców nie może on skutecznie powoływać się na tajemnicę bankową (por. obszerną analizę dokonaną przez SA w Lublinie w wyroku z dnia 7 lipca 2020 r., I ACa 366/19, Lex nr 3044488). Również w odniesieniu do okresu przed 1 lipca 2016 r. (czyli w stanie prawnym, w którym umowa była kontynuowana) w orzecznictwie nie budziło wątpliwości, że spadkobiercy, jako stronie umowy, przysługuje prawo do pełnych informacji o stanie rachunku – por.

dawcy<sup>23</sup>. Niewykonanie obowiązku przez spadkobiercę lub odmowa odpowiedzi na pytanie, skutkuje zastosowaniem wobec niego przez sąd, zgodnie z art. 660 § 1 k.p.c., środków przymusu według przepisów o egzekucji świadczeń niepieniężnych. Uprawnienia te, przysługujące uprawnionemu do zachowku bezpośrednio wobec spadkobiercy, mogą przemawiać przeciwko poszerzaniu uprawnienia sądu do uzyskania od banku informacji objętych tajemnicą bankową.

Przedstawione argumenty przemawiające za ścisłą wykładnią pojęcia postępowania spadkowego w rozumieniu art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. d ustawy Prawo bankowe, zgodną z treścią tego pojęcia na gruncie art. 627 k.p.c., nie wyczerpują jednak całokształtu problemu. Aby udzielić właściwej odpowiedzi na postawione we wstępie pytanie o możliwość objęcia sprawy o zachówek regulacją art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. d ustawy Prawo bankowe, nie można ograniczyć się do przedstawionych argumentów i sposobów wykładni. Trzeba sięgnąć także do wykładni historycznej i celowościowej badanego wyjątku od obowiązku zachowania tajemnicy bankowej w odniesieniu do postępowania spadkowego.

---

wyrok SO w Nowym Sączu z dnia 28 kwietnia 2016 r., III Ca 132/16, [www.orzeczenia.ms.gov.pl](http://www.orzeczenia.ms.gov.pl).

<sup>23</sup> Interesujące rozwiązanie odnośnie do uzyskania przez uprawnionego do zachowku informacji o stanie konta spadkodawcy przyjęto w orzecznictwie niemieckiego Trybunału Federalnego (dalej: BGH). Uzyskanie przez uprawnionego do zachowku informacji o wysokości przysługującego mu roszczenia możliwe jest dzięki roszczeniu z § 2314 ust. 1 zd. 1 w zw. z § 260 BGB o informację o stanie spadku. Cel tego roszczenia powoduje, że zobowiązany spadkobierca zobligowany jest do wystąpienia do banku z własnym roszczeniem o informacje o stanie rachunku spadkodawcy opartym na §§ 675, 666 BGB. W tej sytuacji nie można powoływać się na tajemnicę bankową. BGH w wyroku z dnia 28 lutego 1989 r., XI ZR 91/88, *Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen* (dalej: BGHZ) 107, 104; „*Neue Juristische Wochenschrift*” (dalej: NJW) 1989, s. 1601, stwierdził ponadto, że roszczenie spadkobiercy wobec banku wynikające z §§ 675, 666 BGB może być wyjątkowo samoistnie scedowane na uprawnionego do zachowku. To skomplikowane dogmatycznie rozwiązanie spotkało się częściowo z krytyką doktryny (por. A. Bürge, *Zwischen Beweislastverteilung und Auskunftsanspruch*, w: *Verfahrensrecht am Ausgang des 20. Jahrhunderts, Festschrift für Gerhard Lücke zum 70. Geburtstag*, red. H. Prütting, H. Rüßmann, München 1997, s. 7–33).

## 2.2. Wykładnia historyczna i celowościowa

Celowe jest zatem precyzyjne ustalenie zakresu woli ustawodawcy, wprowadzającego w przepisach prawa bankowego wyjątek pozwalający na udzielenie sądowi informacji przez bank w przypadku toczącego się postępowania spadkowego. Taka regulacja została wprowadzona do porządku prawnego w trakcie prac nad ustawą Prawo bankowe z 1989 r.<sup>24</sup> O ile ówczesny projekt rządowy<sup>25</sup> wyjątku jeszcze nie zawierał, o tyle w trakcie prac parlamentarnych, a dokładnie prac w podkomisji sejmowej, zaproponowano wprowadzenie stosownej regulacji dotyczącej postępowania spadkowego. W toku prac ustawodawczych wskazano, że rozszerzenie zakresu wyjątków od „tajemnicy wkładów” o postępowanie spadkowe podyktowane jest orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego<sup>26</sup>.

Dostępne materiały dotyczące toku prac parlamentarnych nie zawierają szczegółowych informacji na temat woli ówczesnego ustawodawcy. Dokumenty z posiedzenia podkomisji, według informacji z archiwum Sejmu, nie były archiwizowane i nie są dziś dostępne. Dlatego trudno ustalić, jakie argumenty kierowały twórcami poprawki w podkomisji w 1989 r. i jak szeroko rozumiano wówczas pojęcie postępowania spadkowego. Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego z lat 1986–1988 także nie zawiera odniesienia do podanego wyżej motywu. Wprawdzie Trybunał Konstytucyjny nawiązywał w swoich orzeczeniach do tematyki prawa bankowego (np. w orzeczeniu z dnia 5 października 1988 r., U 8/88<sup>27</sup>), jednak przedmiotem rozważań nie było zagadnienie tajemnicy bankowej.

---

<sup>24</sup> Ta data wprowadzenia wyklucza możliwość przyjęcia, że ustawodawca pod pojęciem postępowania spadkowego rozumiał także postępowanie o zachowek. Art. 151 dekretu o postępowaniu spadkowym, mówiący, jak wskazano wyżej o zachowku, był aktem nieobowiązującym wówczas od kilkunastu lat.

<sup>25</sup> Druk sejmowy nr 392 IX kadencji.

<sup>26</sup> Por. Sprawozdanie stenograficzne z 42. posiedzenia Sejmu PRL w dniach 30 i 31 stycznia 1989 r. Poseł Krystyna Jandy-Jendrońska, która prezentowała sprawozdanie Komisji Planu Gospodarczego, Budżetu i Finansów oraz Komisji Prac Ustawodawczych, zreferowała na tym posiedzeniu zaproponowane w toku prac poprawki zawarte w druku sejmowym 423.

<sup>27</sup> „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” 1988, nr 1, poz. 4.

Brak orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego sprzed 1989 r. odnoszącego się do tajemnicy bankowej, przy jednoczesnym wykazaniu roli TK w procesie powstania wyjątku w Prawie bankowym dotyczącego postępowania spadkowego, zachęca do sięgnięcia do dostępnego stanowiska tej instytucji zawartego w publikowanej nowszej judykaturze. Należy zatem sięgnąć do orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego gwarantowanego w art. 64 Konstytucji RP prawa dziedziczenia. Należy tu wymienić zwłaszcza wyrok z dnia 25 lutego 1999 r., K 23/98<sup>28</sup>, i wyrok z dnia 31 stycznia 2001 r., K 4/99<sup>29</sup> dotyczący dziedziczenia gospodarstw rolnych i zawierający niezwykle obszerne rozważania na temat prawa dziedziczenia zawartego w art. 64 Konstytucji RP. W pierwszym z wyroków Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że: „w rozumieniu Konstytucji RP prawo dziedziczenia jest nieodłącznym korelatem prawa własności, jego dopełnieniem i możliwością jego kontynuacji po śmierci osoby będącej przedmiotem tego prawa”. Trybunał Konstytucyjny wskazał przy tym wyraźnie, że prawo dziedziczenia obejmuje: „spoczywający na organach państwa obowiązek ochrony wszelkich praw obligacyjnych związanych ze spadkiem (jak zapis czy zachówek)”. Także Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 25 lutego 1998 r., III RN 117/97<sup>30</sup>, stoi na stanowisku, że instytucja zachowku służy realizacji konstytucyjnych praw do ochrony dziedziczenia oraz ochrony rodziny (art. 18 i 64 Konstytucji RP). Przedstawione argumenty przemawiają za tym, że obowiązek ujawnienia przez bank informacji objętych tajemnicą bankową, dotyczący udzielania informacji na potrzeby postępowania spadkowego i określony w art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. d Prawa bankowego, musi być interpretowany w aspekcie konstytucyjnych zasad ochrony dziedziczenia i ochrony rodziny.

Nie można zapominać, że tajemnica bankowa, która nie ma charakteru samoistnej wartości konstytucyjnej<sup>31</sup>, a stanowi element konstytucyjnego prawa do prywatności gwarantowanego

<sup>28</sup> „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” 1999, nr 2, poz. 25.

<sup>29</sup> „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” 1999, nr 7, poz. 165.

<sup>30</sup> „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy” 1998, nr 24, poz. 702.

<sup>31</sup> Por. stanowisko Prokuratora Generalnego przywołane w wyroku TK z dnia 11 kwietnia 2000 r., K 15/98, „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” 2000, nr 3, poz. 86.

przez art. 47 Konstytucji RP<sup>32</sup>, nie jest wartością, która nie może podlegać ograniczeniom.

Konstytucja RP z 1997 r. w sposób wyraźny zezwala na ograniczenie praw i wolności, o ile ograniczenie to odpowiada wymogom art. 31 ust. 1 Konstytucji RP<sup>33</sup>. Przepis ten materializuje zasadę proporcjonalności ograniczeń. Wymóg zawarcia ograniczenia w ustawie spełniony jest natomiast w drodze wykładni art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. d ustawy Prawo bankowe, odwołującej się do przepisów prawa materialnego regulujących zachowek<sup>34</sup>. Warto bowiem w tym miejscu zacytować fragmenty analizy art. 31 ust. 3 Konstytucji RP zawartej w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 stycznia 1999 r., P 2/98<sup>35</sup>: „Konieczność», którą wyraża art. 31 ust. 3 konstytucji, mieści więc w sobie postulat niezbędności, przydatności i proporcjonalności *sensu stricto* wprowadzanych ograniczeń. Nie ulega wątpliwości, że spełnienie powyższych postulatów wymaga bliższej analizy w każdym konkretnym przypadku ograniczania prawa lub wolności, w szczególności przez skonfrontowanie wartości i dóbr chronionych daną regulacją z tymi, które w jej efekcie podlegają ograniczeniu, jak również przez ocenę metody realizacji ograniczenia”.

---

<sup>32</sup> A. Jurkowska, *Tajemnica bankowa jako środek ochrony prawa do prywatności*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2005, t. 13, s. 221–222. Autorka wskazuje (s. 224), że: „ponieważ prywatność jest dobrem autonomicznym, nie można redukować celów tajemnicy bankowej wyłącznie do zapewnienia bezpieczeństwa wkładów oraz osób gromadzących środki i dokonujących transakcji”.

<sup>33</sup> Regulacje szczególne dotyczą np. ograniczenia prawa własności. Zgodnie z art. 64 ust. 3 Konstytucji RP: „własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności”. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 12 stycznia 1999 r., P 2/98, „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” 1999, nr 1, poz. 2, wyjaśnił stosunek art. 31 ust. 1 Konstytucji RP do art. 64 ust. 3 Konstytucji RP: „Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego odrębne unormowanie problematyki ograniczania własności, poprzez wskazanie w art. 64 ust. 3 Konstytucji przesłanek dopuszczających tego rodzaju działania, nie oznacza wyłączenia zastosowania w odniesieniu do tego prawa generalnej zasady wyrażonej w art. 31 ust. 3 Konstytucji”.

<sup>34</sup> Por. uchwała SN z dnia 7 grudnia 2006 r., III CZP 88/06, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna” 2007, nr 9, poz. 132.

<sup>35</sup> „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” 1999, nr 1, poz. 2.

Nie jest w pełni trafne stanowisko<sup>36</sup>, że „w przyjętym przez polskie prawo bankowe kompromisowym rozwiązaniu uznano, że konieczność naruszenia tajemnicy bankowej wynikać może jedynie z potrzeby uwzględnienia interesu publicznego, społecznego i ogólnego”.

Artykuł 31 ust. 3 Konstytucji RP wyraźnie mówi także o „wolnościach i prawach innych osób” i taki właśnie charakter ma zarówno ochrona rodziny, jak i ochrona dziedziczenia. Dlatego ustawodawca przewidział w art. 105 ust. 1 pkt 2 lit d Prawa bankowego wyjątki dla wybranych, podlegających jego szczególnej ochronie, dóbr. Należy tu wymienić przede wszystkim roszczenia o alimenty i renty o charakterze alimentacyjnym oraz postępowanie spadkowe. U podstaw tych wyjątków leży ochrona dóbr ważniejszych zdaniem ustawodawcy od prawa do prywatności obejmującego tajemnicę bankową i usprawiedliwiających ograniczenie tego prawa.

Pogląd, że roszczenie o zachowek (tzw. wierzycielska forma zachowku<sup>37</sup>) jest tak samo godne ochrony jak inne formy zachowku, a nawet, w pewnym zakresie, jak pozycja spadkodawcy, jest – jak wskazano powyżej – powszechnie reprezentowany w orzecznictwie Sądu Najwyższego i akceptowany w wielu głosach doktryny. Jak wynika z art. 991 § 2 k.c., prawo do zachowku może być przez spadkodawcę częściowo<sup>38</sup> uwzględnione w formie powołania do spadku osoby uprawnionej do zachowku. W tej sytuacji będzie on spadkobiercą i bezspornie, co do majątku przysługującego mu jako spadkobiercy, będzie się do niego stosowało np. przepisy o postępowaniu działowym (art. 669 k.p.c.), należące do „spraw z zakresu prawa spadkowego” – art. 627 k.p.c. Sąd będzie w tym przypadku niewątpliwie uprawniony do skorzystania z art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. d ustawy Prawo bankowe i zwrócenia się do banku z wnioskiem o informację o rachunkach spadkodawcy w chwili otwarcia spadku

---

<sup>36</sup> A. Jurkowska, *Tajemnica bankowa jako środek ochrony*, s. 224.

<sup>37</sup> Por. uchwałę składu całej Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych SN z dnia 4 stycznia 2001 r., III ZP 26/00, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy” 2001, nr 14, poz. 455.

<sup>38</sup> W pozostałym zakresie przysługuje mu roszczenie pieniężne w takim zakresie, w jakim powołanie do spadku nie wyczerpuje należnego zachowku.

i ich stanie. Odnosnie więc do częściowego zaspokojenia prawa do zachowku sytuacja zainteresowanego będzie jasna<sup>39</sup>. Należy się zgodzić z Sądem Najwyższym, który w sprawie zbycia wierzytelności dotyczącej zachowku<sup>40</sup> stwierdził: „trudno jest znaleźć logiczne uzasadnienie dla odmiennego traktowania [...] udziału spadkowego, stanowiącego częściowe zaspokojenie prawa do zachowku, oraz wierzytelności pieniężnej, potrzebnej do uzupełnienia zachowku”. Także w niniejszej sprawie pogląd ten w pełni zachowuje aktualność i trudno znaleźć wyjaśnienie dla odmiennego traktowania wymienionych uprawnień. Jak wykazano powyżej, z powołaniem na uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2001 r., III ZP 26/00, nie można przeciwstawiać zachowku woli spadkodawcy<sup>41</sup>. Należy

---

<sup>39</sup> Informacji, które spadkobierca – uprawniony do zachowku – uzyska w trakcie postępowania działowego, nie może on wykorzystać w procesie o zachówek. W art. 105 ust. 3 ustawy Prawo bankowe ustawodawca przewidział, że: „Banki [...] organy państwowe i osoby, którym ujawniono wiadomości stanowiące tajemnicę bankową, są obowiązane wykorzystać te wiadomości wyłącznie w granicach upoważnienia określonego w ust. 1”. Wprawdzie przepis ten nie zawiera wyraźnego zastrzeżenia, że u nowego dysponenta informacja przekazana przez bank stanowi tajemnicę bankową (R. Szałowski, *Prawna ochrona tajemnicy bankowej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1999, nr 8–9, s. 5), co spowodowało, że zyskał on w części doktryny miano jedynie „szlachetnej zasady” (J. Majewski, *W labiryncie tajemnicy bankowej*, „Prawo Bankowe” 2001, nr 7–8, s. 45). Nie przekonuje jednak pogląd, że status prawny przekazanej informacji reguluje już nie Prawo bankowe, a przepisy regulujące działalność danej instytucji (R. Szałowski, op.cit., s. 5), co ma pozwalać na dalsze udostępnienie tej informacji. Należy zatem zgodzić się z poglądem, że art. 105 ust. 3 Prawa bankowego statuuje prawny zakaz udostępniania uzyskanej od banku informacji innym podmiotom – nawet wymienionym w art. 105 ust. 1 ustawy Prawo bankowe – i wiąże podmiot, który otrzymał informację objętą tajemnicą bankową (B. Smykla, *Dostęp do tajemnicy bankowej – wybrane problemy praktyki*, „Głosa” 2001, nr 10, s. 7; M. Bączyk, w: *Prawo bankowe. Komentarz*, red. E. Fojcik-Mastalska, Warszawa 2002, art. 105, uwaga 10). Nadal aktualne będą cytowane powyżej poglądy Sądu Najwyższego zawarte w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej SN z dnia 28 lutego 1972 r., III CZP 96/71, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna” 1972, nr 12, poz. 211, że przepisy prawa bankowego są przepisami szczególnymi w stosunku do przepisów k.p.c. i ograniczają uprawnienia wynikające z tego kodeksu w zakresie możliwości dowodowych.

<sup>40</sup> Por. postanowienie SN z dnia 13 lutego 1975 r., III CZP 91/74, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna” 1976, nr 1, poz. 6.

<sup>41</sup> Sąd Najwyższy podkreślił w przywołanej uchwale: „Jeżeli zaś spadkodaw-

przyjąć, że spadkodawca godzi się z regulacją ustawową i tym samym akceptuje tę formę „dziedziczenia”. Ponadto trzeba zwrócić uwagę na prawnorodzinny charakter zachowku. Na aspekt ten wskazuje Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 25 lutego 1998 r., III RN 117/98<sup>42</sup>, zaznaczając, że prawa uprawnionych do zachowku mają ewidentny charakter prawnorodzinny. Przemawia za tym, w ocenie Sądu Najwyższego, wąski krąg osób uprawnionych, ograniczony do zstępnych, małżonka i rodziców spadkodawcy. Sąd Najwyższy podkreśla, że spośród tych osób o zachówek mogą ubiegać się tylko te, które byłyby powołane do spadku z ustawy (art. 991 § 1 k.c.), a unormowania Kodeksu cywilnego pozwalają na sformułowanie tezy, że osoby uprawnione do zachowku należą do szczególnie godnych ochrony w sferze uprawnień do majątku spadkodawcy spośród osób mu bliskich.

Zróznicowane traktowanie uprawnionego do zachowku w dostępie do informacji objętej tajemnicą bankową (także uzyskanej przez sąd w postępowaniu) w zależności od formy, w jakiej zachówek ów otrzymuje, nie jest uzasadnione. Można przyjąć, w ślad za poglądem wyrażonym przez Sąd Najwyższy (na gruncie zagadnienia opodatkowania zachowku) w cytowanym wyżej wyroku z dnia 25 lutego 1998 r., III RN 117/98, że oznaczałoby to nierówne traktowanie obywateli znajdujących się w porównywalnej sytuacji prawnej i przekreślałoby cel, jakiemu ma służyć instytucja zachowku, pogłębiając rozluźnienie więzi rodzinnych, któremu właśnie zachówek miał zapobiegać.

Ochrona dziedziczenia, w tym prawa do zachowku, wymaga umożliwienia żądania informacji dyskrecjonalnych od banku. Sam tylko obowiązek wyjawienia przedmiotów spadkowych, nawet obwarowany sankcją w postaci grzywny, nie jest wystarczający do zapewnienia efektywności dostępu do informacji. Na gruncie

---

ca rozporządził majątkiem w testamencie z pominięciem swych najbliższych (art. 991 § 1 k.c.), ale ich nie wydziedziczył (art. 1008 k.c.), to podobnie jak przy dziedziczeniu ustawowym, można przyjąć, że co najmniej godzi się na to, że z mocy prawa powstaną skutki prawne zachowku – to jest że jego najbliżsi także będą uczestniczyli (we właściwych dla zachowku formach) w majątku spadkowym”.

<sup>42</sup> Lex nr 38227.

uprawnień organów skarbowych do uzyskania informacji objętej tajemnicą skarbową Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z dnia 24 czerwca 1997 r., K 21/96<sup>43</sup>, stwierdził, że nie jest przekonujące stanowisko wnioskodawcy, że sama dopuszczalność odebrania od podatnika oświadczenia, bez możliwości weryfikacji jego prawdziwości, gdy budzi ono uzasadnione wątpliwości, stanowi wystarczające zabezpieczenie interesów podatkowych państwa. Pogląd ten można także odnieść do stanowiska uprawnionego do zachowku, który dysponuje wprawdzie możliwością skorzystania z uprawnienia określonego w art. 655 k.p.c., ale brak możliwości weryfikacji prawdziwości oświadczenia w postępowaniu o zachówek uczyniłby ochronę zachowku jedynie iluzoryczną. Ochrona efektywności dochodzenia zachowku musi być pełna i zapobiegać zaniżaniu jego wartości płynącej z braku pełnej informacji.

W uchwale z dnia 12 maja 1970 r., III CZP 26/70<sup>44</sup>, Sąd Najwyższy podkreślił, że zachówek przysługiwał i przysługuje tylko wąskiemu gronu najbliższych spadkodawcy osób – zstępny, małżonkowi i rodzicom pod określonymi w tych przepisach warunkami. Wynika z tego, że ustawodawca przyznawał i przyznaje prawo do zachowku ze względu na szczególny i bardzo bliski stosunek rodzinny, istniejący między uprawnionym a spadkodawcą. Dlatego też trafnie podkreśla się w doktrynie, że „uprawnienie do zachowku, chociaż to niewątpliwie prawo majątkowe, ma jednak silną przymieszkę rodzinno-prawną, duże znaczenie moralne i społeczne, służąc urzeczywistnieniu obowiązku moralnego, jaki spadkodawca ma względem swoich najbliższych”<sup>45</sup>. Dlatego z uwagi na konstytucyjną zasadę ochrony rodziny (art. 18 Konstytucji RP) i konstytucyjną zasadę ochrony dziedziczenia (art. 64 Konstytucji RP) zasadna jest, tak jak uczynił to Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 7 grudnia 2006 r., III CZP 88/06, subsumpcja postępowania o zachówek pod pojęcie postępowania spadkowego w rozumieniu art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. d ustawy Prawo bankowe z 1997 r.

<sup>43</sup> „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” 1997, nr 2, poz. 23.

<sup>44</sup> „Orzecznictwo Sądu Najwyższego” 1971, nr 2, poz. 21.

<sup>45</sup> J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1967, s. 328.

### 3. Wnioski końcowe

Argumenty wynikające z woli zachowania zgodności terminologicznej z postępowaniem cywilnym, a także akcentowana w doktrynie konieczność ścisłego interpretowania wyjątków od tajemnicy bankowej opartej na zasadzie maksymalizacji<sup>46</sup> mogłyby przemawiać za udzieleniem odpowiedzi negatywnej na pytanie zadane we wstępie opracowania.

Wykładnia celowościowa i konieczność ochrony możliwości realizacji założonych przez prawodawcę celów zachowku uzasadniają jednak przyjęcie, że dochodzenie roszczenia o zachówek stanowi element „postępowania spadkowego” w rozumieniu art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. d ustawy Prawo bankowe. Trzeba także zauważyć, że badany problem pojawia się w sytuacji, gdy posiadacz rachunku bankowego zmarł, a ochrona prywatności informacji objętych tajemnicą bankową dotyczy spadkobierców, którzy albo stali się (w dawnym stanie prawnym) stronami umowy rachunku bankowego (art. 922 k.c.), albo (w aktualnym stanie prawnym) ich posiadanie rachunku jest oparte na fikcji prawnej art. 59a ust. 4 ustawy Prawo bankowe<sup>47</sup>.

### STRESZCZENIE

#### Uprawnienie sądu do uzyskania informacji objętych tajemnicą bankową w sprawie o zachówek (cz. 2)

Przedmiotem opracowania jest analiza możliwości zakwalifikowania sprawy o zachówek jako „postępowania spadkowego” w rozumieniu przepisów ustawy Prawo bankowe z 1997 r. o tajemnicy bankowej i wynikającego stąd obowiązku udzielenia przez bank sądowi informacji objętych tajemnicą w postępowaniu cywilnym. Przeanalizowano poglądy orzecznictwa i doktryny odnoszące się do instytucji tajemnicy bankowej i rozważono argumenty zarówno przemawiające za zasadą maksymalizacji tajem-

---

<sup>46</sup> Uchwała SN z dnia 23 maja 2006 r., I KZP 4/2006, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2006, nr 5.

<sup>47</sup> Por. wyrok SA w Lublinie z dnia 7 lipca 2020 r., I ACa 366/19, Lex nr 3044488.

nicy bankowej i odwołaniem do postępowań spadkowych w rozumieniu art. 627 i n. k.p.c., wykluczające ekstensywną wykładnię wyjątków, jak i stanowisko przeciwne. Przeprowadzona analiza objęła także motywy ustawodawcze, które przyświecały wprowadzeniu wyjątku art. 105 ust. 1 pkt 2 lit. d ustawy Prawo bankowe. Istotne wartości, również o charakterze konstytucyjnym, stojące za efektywnością roszczenia o zachówek, przesądziły o potrzebie objęcia przez ww. przepis ustawy Prawo bankowe także spraw o zachówek.

**Słowa kluczowe:** tajemnica bankowa; spadkobranie; zachówek; postępowanie spadkowe; efektywność prawa

## SUMMARY

### Right of the court to obtain information covered by banking secrecy in cases for reserved portion (part 2)

The study analyses the possibility of qualifying a case for reserved portion as “succession proceedings” within the meaning of the provisions on banking secrecy laid down in the Banking Act 1997 and the resulting obligation of the bank to provide the court with information covered by secrecy in civil proceedings. The author of the study analysed both the views of the case law and legal doctrine relating to banking secrecy and considered the arguments both in favour of the principle of maximal extension of the bank secrecy and referral to succession proceedings within the meaning of Article 627 et seq. of the Code of Civil Procedure ruling out an extensive interpretation of the exceptions, as well as the opposite opinions. Moreover, the analysis covered legislative reasons for the introduction of the exception in Article 105 section 1 subsection 2(d) of the Banking Act. Essential values, including those of a constitutional nature, supporting the effectiveness of a claim for reserved portion determined the need for the aforementioned provision of the Banking Act to also cover cases for reserved portion.

**Keywords:** banking secrecy; succession; reserved portion; succession proceedings; effectiveness of the law

## BIBLIOGRAFIA

- Baziński A., *Prawo spadkowe. Komentarz*, Łódź 1948.
- Bączyk M., w: *Prawo bankowe. Komentarz*, red. E. Fojcik-Mastalska, Warszawa 2002.
- Bürge A., *Zwischen Beweislastverteilung und Auskunftsanspruch*, w: *Verfahrensrecht am Ausgang des 20. Jahrhunderts, Festschrift für Gerhard Lüke zum 70. Geburtstag*, red. H. Prütting, H. Rüßmann, München 1997.
- Czech T., *Rozwiązanie umowy rachunku bankowego w wyniku śmierci posiadacza*, „Monitor Prawa Bankowego” 2016, nr 10.
- Gudowski J., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4, red. T. Ereciński, Warszawa 2021.
- Gwiazdomorski J., *Glosa do uchwały SN z 10 V 1967 r., III CZP 31/67*, „Nowe Prawo” 1968, nr 6.
- Gwiazdomorski J., *Prawo spadkowe*, Warszawa 1959.
- Gwiazdomorski J., *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1967.
- Gwiazdomorski J., *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1968.
- Jurkowska A., *Tajemnica bankowa jako środek ochrony prawa prywatności*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2005, t. 13.
- Majewski J., *W labiryncie tajemnicy bankowej (o pilnej potrzebie rewizji przepisów o tajemnicy bankowej)*, „Prawo Bankowe” 2001, nr 7–8.
- Marek R., *Niektóre problemy tajemnicy bankowej w świetle praktyki*, „Palestra” 1977, nr 1.
- Mastalski R., *Glosa do wyroku SN z 25 lutego 1998 r., III RN 117/97*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1999, nr 4, poz. 75.
- Pazdan M., *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2021.
- Piątkowski J.S., *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2002.
- Rezmer J., *Zakres związanej z zachowkiem odpowiedzialności spadkobiercy*, Toruń 2002.
- Smykla A., *Dostęp do tajemnicy bankowej – wybrane problemy praktyki*, „Glosa” 2001, nr 10.
- Szałowski R., *Prawna ochrona tajemnicy bankowej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1999, nr 7–8.
- Tabęcki C., *Zachówek według kodeksu cywilnego*, „Nowe Prawo” 1965, nr 10.
- Zachariasiewicz M.A., *Zachówek czy rezerwa? Głos w dyskusji nad potrzebami i kierunkami zmian polskiego prawa spadkowego*, „Rejent” 2006, nr 2.

